

ורכב מאמינים

עלון שבועי מבית 'בני אמונים'

302

פְּרִשֶׁת נח

תש"פ

פניני אמן ותפלה בפְּרִשֶׁת

מאוצרות אמונים

ואטומות. מורה לנו התורה: "צַהַר תַּעֲשֶׂה לַתְּבֵהָ - הקפידו לכוון בתפלתכם, ובכך תגדמו שְׁכַל מְלֶכָה בְּהִיָּה בְּהִירָה וּמִוֹאֶרֶת בְּאוֹר יְקָרוֹת. תוֹרַי זָהָב"

'יונה מצאה בו מנוח'

"ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפייה... ויחל עוד שבעת ימים אחרים וישלח את היונה ולא יספה שוב אליו עוד" (ח אי-ב)

כתב רבי יוסף שאול נתנזון:

בפיוט 'יום שבתון אין לשכח' המושר בפינו בבקר יום השבת, אנו אומרים: "יונה מצאה בו מנוח", כלומר: ביום השבת נזכה היונה את התבה לצמיתות כאשר מצאה מנוח לכך רגלה. וכבר כתב העי"ץ (מגיד עו) בית מדות עליה (כה) שרשם קדשת השבת הטבע ביונה עד עצם היום הזה, ועל כן לעולם אינה אוכלת מצחם שנתלש בשבת.

בכך יסבר הכתוב שלפנינו: "ותבא אליו היונה לעת ערב" - במוצאי שבת, "והנה עלה זית טרף בפייה..." - לפי שנמנעה מלתלש אותו בשבת. ואז המתין נח "עוד שבעת ימים אחרים" ושלחה בשנית בשבת הבאה, שבה אכן 'מצאה מנוח' - ולא יספה שוב אליו עוד."

דברי שאול

כאן המקום לציין את שהעיד רבי יוסף תלמיד ה'תרומת הדשן', כי בכל שנה בשבת פרשת נח נהג רבו לומר את הפיוט 'יום שבתון' הנוגע במיוחד לשבת זו.

היונה רמזה לנח שיתפלל

"ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפייה" (ח אי)

"אמרה היו מזונותי מורוין כזית בידו של הקדוש ברוך הוא ולא מתקין קדש בידו בשר ודם" (רש"י).

המפרשים דנו למי פונה היונה בדבריה; האם כתשובה לנח, או שמא כתפלה לקדוש ברוך הוא?

רבי אליהו מורחי נקט כי נחלקו בכך חכמי הגמרא והמדרש; הגמרא (ערוגין יח ב) נקטה לשון: "אמרה יונה לפני הקדוש ברוך הוא..." ואלו במדרש (ב"ר לו ג) נאמר: "רמז רמזה לו; אמרה לו לנח: 'מוטב מר מזה ולא מתק ממתח ידי'."

אף לדעת ה"ר אין מחלוקת בדבר; אף חכמי המדרש סברו שדברי היונה נאמרו כתפלה, אף התקשו: מפני מה הוסיפה לתפלתה רמז בעלה הזית שנטלה בפייה, וכי נצרך ה' לרמזה? ולפיכך פרשו כי דבריה היו מכוננים אף כלפי נח, ובעלה הזית שנשאה בפייה, רמזה לו שמוטב שלא הוא יתפלל כמוה על מזונותיו.

רבי אליהו מורחי: "דברי דוד"

'צדיק שמר אמונים'

"אלה תולדת נח איש צדיק תמים היה בדרתיו את האלקים התהלך נח" (ו ט)

הרמ"ע מפאנו הביא בשם הזהר הקדוש (ראה תקוני זכר יח דף קלב א) שהטעם שישאל מכנים: "גוי צדיק" (ישעיה כו ב) היא בשל היותם מקפידים בכל יום על מכסת הדברים שבקדשה שנגזרו במלה 'צדיק' - צ' אמונים, ד' קדשות, ו' קדושים ונ' ברכות.

ואולם רבנו בחיי כתב שדי בענין 'אמן' כדי להקרא 'צדיק', וזה לשונו: "בשביל המדה הזאת של ענין אמן נקראו ישראל צדיקים, שנאמר (ישעיה כו ב): '... ויבא גוי צדיק שמר אמונים'."

הוסיף וחדד רבי שמואל לינאדו 'בעל הכלים', שאף מי שאין בידו אלא זכות ענין 'אמן' בלבד נקרא 'צדיק', ולכך נקט הכתוב לשון: "גוי צדיק"; "שאפלו הוא כגוי לכל דבריו, ואין לו זכות אלא שהוא צדיק בדבר הזה לבד שאומר אמן בכל כחו, די שיפתחו לו שערי גן עדן" (ראה שבת קט"ב).

כ'ד הקמח' ערך אמונה: שו"ת הרמ"ע מפאנו קט: 'כלי פס' ישעיה כו ב

ראשי התבות: 'איש צדיק', הם בגימטריה צ"א בגימטריה של 'אמן', לפי שהמקפיד על ענין אמן נקרא 'צדיק' (כדברי רבנו בחיי ב'כ'ד הקמח' ערך אמונה).

כך נמך לדרש אף את המשורר הכתוב: "את האלקים התהלך נח" - הא-להים בגימטריה 'אמן', ללמדנו כי מחשבתו של נח הצדיק היתה נתונה תמיד על ענין אמן, כדי שיצבר מידיו יום תשעים אמונים על ברכות.

נשיא 'בני אמונים' רבי יעקב דב מרדוך שטיין

מדות התבה כנגד הלשון

"שלש מאות אמה ארך התבה חמשים אמה רחבה ושלשים אמה קומתה" (ו טו)

דרש רבנו יונה ויחזיקו איש איש:

מדות התבה: ל' אמה קומתה, ט' אמה ארפה ונ' אמה רחבה - הם ראשי תבות 'לשון', רמז לכך שחטא נח בלשונו, בכך שנמנע מלהתפלל על בני דורו.

תפארת יונה

להאיר את תבות התפלה

"צַהַר תַּעֲשֶׂה לַתְּבֵהָ" (ו טו)

דרש המגיד ממעזריטש:

כאשר תבות התפלה נאמרות ללא פונה, הרי הן חשוכות

התפלה מחיבת נקיון פנים

"ותמלא הארץ חמס" (ו יא)

במדרש (שמו"ר ל יג) מובא שרצה הקדוש ברוך הוא לתת לדור המבול ארבעה דברים ולא רצו: תורה, יסורים, קרבות ותפלה.

תמה רבי שלום שבדרון:

בשלמא יסורים - מובן מפני מה לא רצו, ואף תורה וקרבות מובן, שכן כרוך בהם עמל וחסרון כיס, אך מדוע סרבו לקבל את מתנת התפלה שבאמצעותה יכולים היו לזכות לרב טובה?

ותרץ: המתפלל מכרח לעמד במצב שיתאמת אצלו בברור שרק ה' יתברך יכול לעזור, ואלו בני דור המבול - ידיהם מלאו חמס מפני שסברו כי מבקשים יספק להם אף ורק בכח הדרוש, ולכך לא היו מסוגלים לקבל את מתנת התפלה.

קול דודי דופק' אלו עמ רגב

הנהגה מהארץ בלא ברכה - חומס

"כי מלאה הארץ חמס מפניהם" (ו יג)

פרש 'האיהב ישראל' מאפסא:

אמרו חכמים (ברכות לה א): "כל הנהגה מן העולם הזה בלא ברכה - מעל". לפי שלפני הברכה נחשב המאכל כ'הקדש' האסור בהנאה, שנאמר: "לה' הארץ ומלוואה" (תהלים כד א), אנשי דור המבול שחטאו בגזל בודאי נהנו מהעולם הזה בלא ברכה, ולפיכך: "מלאה הארץ חמס מפניהם" - שכל פעם שנהנו מ'הארץ' בלא ברכה, נחשב להם הדבר לגזל ולחמס.

מגיד תהלות

אסור חמס בתפלה ובתוכחה

"כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם" (ו יג)

בהר הקדוש (נח טו ב) מבאר, שלפי שלא בקש נח רחמים על בני דורו, לפיכך נקרא המבול על שמו, ככתוב: "כי מי נח זאת לי" (ישעיה נד ט).

דרש ה'חתם סופר':

כאשר יכול האדם להתפלל על חברו או להוכיחו כדי שיחזק מלחטא ואינו עושה זאת, נחשב לו הדבר כ'חמס' - ש'חוס' מחברו את האפשרות להנצל מן הדיו. וכדמצינו שאמרה שרה לאברהם (בראשית טז ה) ראה רש"י (שם): "חמסי עליך" לפי שלא התפלל עליה שתלד. ואף כאן, טענת: "כי מלאה הארץ חמס" מפנית אף כלפי נח, שבהמניעתו מלהתפלל על בני דורו ולהוכיחם, 'חמס' מהם את האפשרות להנצל. ורמז לדבר: "מי נח" בגימטריה: 'חמס'.

תורת משה השלם' הפטרת נח עמ' לד

כתב רבנו בחיי: "בשביל המדה הזאת של ענין אמן נקראו ישראל צדיקים, שנאמר (ישעיה כו ב): 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמונים'."

(כ'ד הקמח' ערך אמונה)

"ועמך כלם צדיקים" ברכות השחר: בקול, בכונה, בחברותא.

איש צדיק תמים

ברכת המזון - 'הטוב והמטיב' (א)

לאחר הפסקה ארבע עשרה סדרת המאמרים שנכתבו במסגרת זו בענין השכמת הבקר, הגנו שבים לסדרת המאמרים על אודות באור ברכת המזון, וממשיכים במקום שבו הפסקנו, בברכת 'הטוב והמטיב'.

ברכת 'הטוב והמטיב', האחרונה מארבע ברכות המזון, והיחידה מביניהן שחיובו אינו מדאורייתא, נתקנה בידי חכמי ישראל שישבו ביבנה לאחר החורבן, כהודאה על הנס המפלא שארע עם קדושי ביתר.

בימי אדריגוס קיסר מרדו ישראל במלכות רומי גראשות בר כוכבא. ראשי המורדים ישבו בעיר ביתר, שהיתה עיר גדולה מאד. כשדכאו הרומאים את המרד והרגו את תושבי העיר, לא נתנו להביאם לקבר ישראל. על פי צויו של אדריגוס העמידו את גופותיהם זה לצד זה בבזון נורא, כדי שישמשו כגדר לכרם העצום שהיה לו. רבן גמליאל ובית דינו הרבו בתעניות, ורבן גמליאל אף שלם הון רב מאצרות אבותיו, עד שנתן השלטון הרומאי רשות לקבורם.

לזכר זאת תקנו לומר באופן קבוע בברכת המזון ברכה מיוחדת, כדי להודות לה' על כך שבכל אותו השנים שהיה גופם מוטל בבזון לא הסריחו, ועל כך שלבסוף נתנו לקבורה. ותקנוהו בלשון 'הטוב והמטיב' - 'הטוב' על שלא הסריחו, 'המטיב' על שזכו לקבורה (ברכות מח ב; אכ"ר ב ד; אבוד"ק סדר ברכת המזון).

מפני מה היא פותחת ב'ברוך'?

אף שברכה זו סמוכה לברכת 'בונה ירושלים', תקנו לפותחה ב'ברוך', ואין דינה כ'ברכה הסמוכה לחברתה' שאינה פותחת ב'ברוך'. זאת לפי שנתקנה כ'ברכה בפני עצמה, ואינה נחשבת כהמשך של הברכות שלפניה, שהן מן התורה. ואולם לא תקנו לסימה ב'ברוך', כפי שזכרנו לברכות הראשונות בברכת המזון, לפי שאין חותמין ב'ברוך' אלא 'ברכות ארוכות' שיש בהן עוד תפלה או הוספה אחרת כל שהיא, ואילו ברכה זו נחשבת כ'ברכה קצרה', לפי שכל האריכות בה אינה אלא הזכרת שם שמים בלשונות רבים (ברכות מו ב; תוספות פסחים קד ב ד"ה הטוב). ועוד, שאם היו מתקנים שברכת 'הטוב והמטיב' תסתיים ב'ברוך', היה נראה שברכה זו היא בדרגה גבוהה יותר משתי הברכות שלפניה שרק מסיימות ב'ברוך', ולא רצו חכמים שברכה מדברגון תראה משבחת יותר מברכות דאורייתא ('לבוש' א"ח קפט א).

טעם קביעתה בברכת המזון

לפי שברכת המזון כלה הודאה, קבעו חכמים אף את ברכת 'הטוב והמטיב' שבה מודים על הנס שארע עם קדושי ביתר, בברכת המזון (רא"ש ברכות ז כז). ועוד, שרצו לסומכה לברכת 'בונה ירושלים', לפי שמהרבה ביתר ואילך נגדעה קרן ישראל ואינה עתידה לחורבן.

הטעם שתקנו לברך דוקא על נס זה

הצ"ח (ברכות פס) מבאר שלשם כך תקנו לברך 'הטוב והמטיב' דוקא על נס זה, לבל נטעה לחשב שהעבדה שנתנו קדושי ביתר לקבורה אינה נס גדול כל כך, שהרי סוף כל סוף לא הסריחו אף שלא נקברו. משום שהקבורה היא צורך הנפש, ואף שהגוף קיים, יש מעלה עצומה בכך שנקברו. שכל זמן שלא ישבו העפר אל הארץ לא תשוב הרוח אל האלקים (ראה קהלת י ב ז), ולפיכך תקנו 'המטיב' על שנתנו לקבורה.

באור נפלא לדברים אמר רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק:

ברכת המזון נתקנה כלה כדי להודות לה' על ההשגחה הפרטית שלוחה את בגין אמתנו, החל מהיותנו במדבר, כאשר היה חלילה לטעות ולסבור כי הסיר ה' השגחתו מאתנו, ואולם נס הרגו ביתר שהתרחש בשיאו של החורבן, כשישם ישראל היו בשפל המדונה, הראה לכל כי השגחתו יתברך לא סרה מאתנו לרגע. ואף כשהצורך ליסורו במדת הדין וגרשונו מנחלתו, ועתה הגנו כשהאחת בין שבעים זאבים, לארץ כל שנות הגלות הקשה עד לזמנו אנו, תמיד הלאה משגיח עלינו ברחמי. לפיכך תקנו חכמים ברכה מיוחדת על נס זה, ושבויה בברכת המזון להשלמת ההודאה (מש"ש חקיקה דברים ח ט).

שלושים שנים של תפלות

באמצע שעור ב' בישיבה הגדולה התרחש המפנה, בהפתעה מחלטת.

בבקר חרפי וקודר התקשר בנימין להורי והודיע להם ביבשת: 'עזבתי את דרך התורה, אני עוזב את הישיבה וגם את הבית ויוצא לדרך חדשה'.

אבא שנתקף בהלם למשמע ההודעה, נסה בתחלה לדבר על לבו, אולם הדברים שיצאו מהלב לא חדרו את הלב. בנימין אטם את אזניו, ובהמשך אף נחס כל קשר עם הורי.

בנימין נחס כל קשר, אולם לא חשבה לרגע ולתור עליו: במשך שמונה עשרה שנים, מאז ועד לפטירתה, בכל ערב שבת לאחר הדלקת הנרות, היתה מתפללת עליו בדמעות שלש משך ארבעים דקות תמימות, שיחזר בתשובה. אולם נדמה היה כי השערים נעלו בעציה. היא נפטרה מן העולם מבלי לראות שכן לפעלתה.

אבא, שבשנים הראשונות נסה להרגיע את אבא ולעודד אותה להתנחם בבנה הנותר, ראה כצוואה לאחר פטירתה להמשיך במנהג זה. וכך, בשבע וחצי השנים מפטירת אבא ועד לפטירתו, המשיך במנהגה, ובכל ערב שבת לאחר הדלקת הנרות היה אף הוא מתפלל על בנימין שיחזר בתשובה.

לאחר שאבא נפטר, החלטתי לקבל על עצמי את האחריות על הצאצא, ולהמשיך במנהגם של הורי. ומאז ועד עתה אני נוהג להתפלל בכל יום שש, בעת הדלקת הנרות, לא פחות מארבעים דקות, על אחי בנימין שיחזר לחיק היהדות.

למעלה משלושים שנים של תפלות, ונראה היה לי שאין כל תוצאה. הקשר עם בנימין היה מנתק לחלוטין, עד לאתמול...

"אתמול", המשיך הדוד כשינינו מוצפות בדמעות, "קבלתי שיחת טלפון מפתיעה; אופיר, בנו של בנימין עורך סיום מסכת. עתה שמעתי אותו נושא דרשה במשך ארבעים דקות, תוך שהוא מצטט גמרות ומדרשים כבני ורגיל.

עכשו אני יכול להצהיר בפה מלא: אין תפלה ששבה יריס! גם אם נראה שהתפלה אינה פועלת, בא זמן והיא תשא פרי. אסור להתאש או לחלל..."

יותר מכן לא היה הדוד מסוגל לומר דבר. אף השומעים כלם הזילו דמעות למשמע דבריו המרגשים. וגם בנימין... דמעות תצופות החלו להראות בזוית עיניו, דמעות טהורות, דמעות של תשובה.

חדשים מספר לאחר מכן התקיימה תחנתו של אופיר עם נערה כשרה ויראת שמים. מחזה מפעים נראה לעיני כלם בחתונה המרגשת; אב ובנו מחבקים, ורקדים יחד, הבן לבוש כבן תורה לכל דבר, ועל ראשו של אביו מתנוססת, ציבה קטנה, כפה שחורה. כן, הוא שב בתשובה שלמה.

הלחץ שגלמד מספור זה - מפלא; לעולם אין להתאש מתפלה, גם כשנראה שכלו כל הקצים אין לחל מלבד. נדרשת התמדה, מסירות וגם מדה רבה של סבלנות, אולם לבסוף הישועה בה תבא.

הנה כי כן, שלושים שנה של תפלות פעלו לבסוף את פעלתן והתחילו בו אובד לכור מחצבתו.

אל אחת מהמדרשות לבעלי תשובה בירושלים עיר הקדש נכנס בחור בעל חזות חלוצית לחלוטין. הרב אחז באותה עת בעצומו של שעור גמרא, בתחלתה של מסכת מגילה. הבחור התישב, הביט סביבו בעינים גדולות, ומיד פצח בסדרת שאלות: "מה הפרוש מגילה?" שאל. "מגילה היא קלף", השיב הרב.

"ומהו קלף?" התענין הבחור, והרב הסביר: "קלף הוא עור של בהמה שעבד כדי שיוכלו לכתב עליו." וכיצד הקלף קשור לכאן? לא ותר הבחור, "על הקלף כותבים את ספור השתלשלות נס פורים שעל אודותיו נכתבה מסכת זו", השיב הרב בסבלנות.

כך, במשך כל השנה לא חדל הבחור מלשאל ולהתענין. הוא לא ידע כלום, אך תאותו לידע ולהבנה לא ידעה שבע. לאחר שהסתם השיעור הפתע הרב לראותו נשאר במקומו וחוזר על הנלמד. הדבר היה נראה כמסמך מחלטת לחזונו החלוצית, והרב הבין כי ספור מענין עומד מאחורי הדברים. הוא קנה שבמשך יבין זאת, ובינתיים המתיין בסבלנות.

בימים שלאחר מכן המשיך הבחור להגיע בהתמדה לשעור, תוך שמיום ליום הוא מקדים את שעת הגעתו ומאחר את שעת יציאתו, ובכל רגע פנוי הוא חוזר על הנלמד בחשק רב. בד בבד הוא השיל אט אט את חזונו החלוצית ולבש חזות חרדית, ושביעות מספר לאחר מכן כבר היה נראה כבן ישיבה. חלוצו הלבנה היתה תחובה במכנסיו, על ראשו כבר חבש כפה שחורה, ועל צדעיו החלו לצמח פאות קטנות.

כעבר חדש וחצי צלצל הטלפון בביתו של הרב, ומעבר לקו הזמין אותו הבחור לסעודת מצוה שהוא מתעתד לערוך בבית הוריו, לכבוד סיום מסכת... מגילה. לא יאמן, אך לפני חדש וחצי הוא לא ידע צורת אות, וכעת הוא כבר מסיים את המסכת.

'כמה גדול הוא כח הרצון', הרהר הרב לעצמו ואשר בשמחה את הגעו.

בזמן המיעד הופיע הרב בבית הבחור ושחח לראות כי צבור גדול למדי מבחורי המדרשה ומתושבי האזור מלא את החדר. אחריו נכנס האבא, ראשו גלוי וזמנע פניו מנכר למדי, והתישב אף הוא לצד השללון.

הבחור, חבוש מגבעת ולבוש בחליפה, החל לקרוא את השורות הפסימיות את הפסוק, לאחר מכן אמר את הבקשות הנהוגות לאומן סלים מסכת, ולאחר אמירת הקדש כנהוג, פתח בדרשה שנמשכה כארבעים דקות תמימות.

היה זה לא פחות מנס. בחור שלפני פחות מחזשים היה רחוק ומנתק מעולמה של תורה, וכעת מצליח לרתק בדרשתו צבור גדול של לומדי תורה, וביניהם תלמידי חכמים של ממש.

לאחר שסיים הבחור את דבריו כבד את דודו, אחי אביו, לשאת דברים.

הדוד פתח בדבריו:

"הורי היו נצולי טוואה אשר נשאו בגיל מבוגר, ונולדו להם שני בנים: בנימין אחי היושב כאן, ואנכי.

בנימין היה ילד מיחד במינו, מראשית שנותיו בחיד ובקמץ, גם בישיבה הקטנה ובגראשית שנותיו בישיבה הגדולה, היה גאותם של הורי. הוא הצליח בלמודיו באופן מיוחד והרה אותם נחת.